IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

BOSHLANG‘ICH TA’LIM DARSLIKLARIDA INTERAKTIV TOPSHIRIQLARNI LOYIHALASHNING DIDAKTIK-METODIK XUSUSIYATLARI

Ravshanova Ferangiz Farxodovna
Osiyo xalqaro universiteti
Ta’lim tarbiya
nazariyasi va metodikasi fakulteti
1-kurs magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.24073658

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim darsliklarida interaktiv o‘quv topshiriqlarini loyihalashning didaktik-metodik xususiyatlari, ularning o‘quvchilarning bilish faolligi, mustaqil fikrlashi va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqishda kompetensiyaviy, faoliyatga yo‘naltirilgan va differensial yondashuvlarning o‘zaro aloqadorligi tahlil qilingan.
Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, interaktiv topshiriq, didaktik yondashuv, darslik, o‘quv faoliyati, metodik loyihalash, mustaqil fikrlash, kompetensiya, refleksiya, differensial ta’lim.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, muloqotga kirishish va egallangan bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish ustuvor pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur vazifalarni amalga oshirish, avvalo, ta’lim mazmuni va uni o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi didaktik vositalarni takomillashtirishni talab etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning intellektual, kommunikativ va ijodiy rivojlanishiga yo‘naltirilgan topshiriqlar tizimini yaratish muhim ilmiy-metodik ahamiyat kasb etadi.

Boshlang‘ich sinf darsliklari o‘quvchilarning dastlabki bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantiruvchi asosiy o‘quv vositalaridan biridir. Darslikning ta’limiy imkoniyatlari undagi nazariy ma’lumotlarning mazmuni bilangina emas, balki mazkur bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan topshiriqlarning xarakteri, tuzilishi va metodik imkoniyatlari bilan ham belgilanadi. Shu sababli darsliklarda o‘quvchilarning faol bilish jarayonini tashkil etishga xizmat qiluvchi interaktiv topshiriqlardan foydalanish dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

An’anaviy ta’limda o‘quv topshiriqlari ko‘pincha bilimlarni takrorlash, eslab qolish va belgilangan namunaga muvofiq bajarishga asoslanadi. Bunday topshiriqlar muayyan bilim va ko‘nikmalarni shakllantirishda zarur bo‘lsa-da, o‘quvchilarning mustaqil xulosa chiqarish, muqobil yechimlarni izlash va o‘z fikrlarini asoslash imkoniyatlarini har doim ham yetarli darajada ta’minlamaydi.Interaktiv topshiriqlar esa o‘quvchini ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish, uning shaxsiy tajribasi va individual imkoniyatlarini hisobga olish, o‘zaro hamkorlik asosida bilimlarni o‘zlashtirishga yo‘naltirilganligi bilan ajralib turadi.Mazkur masalaning ilmiy asoslarini yoritishda L.S. Vigotskiy, D.B. Elkonin, V.V. Davidov, J. Bruner hamda J. Hattie va H. Timperley kabi olimlarning ta’lim, bilish faoliyati va rivojlantiruvchi o‘qitishga oid qarashlari alohida ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich ta’limda interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqish masalasi o‘quvchining bilish faoliyati, psixologik rivojlanishi va pedagogik hamkorlik jarayonlari bilan uzviy bog‘liqdir. Interaktivlik tushunchasi ta’lim subyektlari o‘rtasidagi faol munosabatni ifodalab, o‘quvchining bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida mustaqil harakat qilishi, fikr almashishi, muammolarga yechim izlashi va o‘z faoliyatini baholashini nazarda tutadi.Interaktiv topshiriqlarni oddiy mashq va savollardan farqlovchi asosiy xususiyat o‘quvchining faqat yakuniy natijaga emas, balki ushbu natijaga erishish jarayoniga ham faol jalb etilishidir.Bunda o‘quvchi topshiriq shartini anglaydi, zarur ma’lumotlarni ajratadi, mavjud bilimlarini yangi vaziyatga tatbiq etadi, muqobil yechimlarni taqqoslaydi va o‘z xulosalarini asoslaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun topshiriqlarni ishlab chiqishda bolaning mavjud bilim darajasi bilan uning pedagogik yordam asosida erishishi mumkin bo‘lgan rivojlanish imkoniyatlari o‘rtasidagi munosabatni hisobga olish zarur. Shu jihatdan, topshiriqlarni haddan tashqari sodda yoki murakkab shaklda emas, balki o‘quvchini mustaqil izlanishga undaydigan va zarur hollarda qo‘shimcha pedagogik yordam ko‘rsatishga imkon beradigan darajada loyihalash maqsadga muvofiqdir.D.B. Elkonin boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarning o‘quv faoliyatini psixologik jihatdan tahlil qilib, ushbu faoliyatning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillarni yoritgan . Mazkur ilmiy qarashlardan kelib chiqib, interaktiv topshiriqlarda o‘quvchining yosh xususiyatlari, bilish ehtiyojlari, motivatsiyasi va o‘quv harakatlarining shakllanish darajasini hisobga olish muhim ekanligini ta’kidlash mumkin.

Tadqiqotchi V.V. Davidovning rivojlantiruvchi ta’limga oid tadqiqotlarida o‘quvchilarda nazariy tafakkurni shakllantirish, bilimlarni tayyor holatda o‘zlashtirishdan ularning mazmuniy asoslarini mustaqil anglashga o‘tish masalalari keng yoritilgan. Ushbu yondashuv interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqishda o‘quvchilarni oddiy takrorlash faoliyatidan tahliliy va umumlashtiruvchi faoliyatga bosqichma-bosqich yo‘naltirish zarurligini ko‘rsatadi.

Xorijiy pedagogik tadqiqotlarda ham o‘quvchilarning faol bilish jarayonini tashkil etish masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. J. Bruner ta’lim mazmunini o‘quvchining intellektual imkoniyatlariga muvofiq tashkil etish, asosiy tushunchalarni turli murakkablik darajalarida qayta o‘rganish va mustaqil anglash jarayonining ahamiyatini asoslagan. Ushbu qarashlar boshlang‘ich sinf darsliklarida bir xil didaktik maqsadga xizmat qiluvchi, biroq turli murakkablik va faoliyat shakllariga ega interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqish imkonini beradi.Mazkur nazariy yondashuvlar asosida interaktiv o‘quv topshiriqlarini loyihalashda bir qator metodik xususiyatlarni ajratish mumkin.

Birinchi xususiyat topshiriqlarning aniq didaktik maqsadga yo‘naltirilganligidir. Har bir interaktiv topshiriq o‘quvchida shakllantirilishi ko‘zda tutilgan bilim, ko‘nikma yoki kompetensiyaga mos bo‘lishi lozim. Topshiriqning tashqi jihatdan qiziqarli yoki o‘yin shaklida tashkil etilishi uning ta’limiy samaradorligini kafolatlamaydi. Asosiy mezon o‘quvchining mazmunli bilish faoliyatiga jalb etilishidir.Ikkinchi xususiyat o‘quv topshiriqlarining muammoli xarakter kasb etishidir. Muammoli topshiriq o‘quvchini mavjud bilimlarni yangi sharoitda qo‘llashga, qarama-qarshiliklarni aniqlashga va yechim topishga undaydi. Masalan, ona tili darsligida berilgan matn yuzasidan faqat savollarga javob berish o‘rniga voqealar rivojini muqobil tarzda davom ettirish, qahramon xatti-harakatini baholash yoki matnga boshqa sarlavha tanlash va uni asoslash topshirilishi mumkin.Uchinchi xususiyat interaktiv topshiriqlarning ko‘pvariantli bo‘lishidir. Bunday topshiriqlarda bir nechta yechim usullari mavjud bo‘lishi yoki o‘quvchilar turli

asoslangan xulosalarga kelishlari mumkin. Xususan, matematika darslarida bir masalani turli usullar bilan yechish, geometrik shakllarni bir nechta belgilar asosida guruhlash yoki berilgan ma’lumotlar bo‘yicha mustaqil masala tuzish o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.To‘rtinchi xususiyat topshiriqlarning kommunikativ faoliyat bilan uyg‘unligidir.Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mo‘ljallangan interaktiv topshiriqlar juftlikda ishlash, kichik guruhlarda muhokama yuritish, fikrlarni taqqoslash va umumiy xulosa chiqarish kabi faoliyat shakllari orqali tashkil etilishi mumkin.Beshinchi xususiyat topshiriqlarning differensial xarakterga ega bo‘lishidir. O‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish tezligi, qiziqishlari va individual imkoniyatlari bir xil emas. Shu sababli topshiriqlarni turli murakkablik darajalarida ishlab chiqish, ularda qo‘shimcha ko‘rsatmalar, yordamchi savollar va mustaqil bajarish imkoniyatlarini nazarda tutish zarur.

Interaktiv topshiriqlarni loyihalash jarayonida ularning mazmuniy tuzilishiga ham alohida e’tibor qaratish lozim. Bunda topshiriqning maqsadi, bajarish sharti, faoliyat shakli, kutilayotgan natija va baholash mezonlari o‘zaro muvofiq bo‘lishi talab etiladi.Mazkur yondashuv asosida interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqishning besh bosqichli metodik ketma-ketligini taklif etish mumkin.Dastlabki bosqichda o‘quv maqsadi aniqlanadi. Bunda o‘quvchining qanday bilimni egallashi, qanday aqliy amallarni bajarishi va qanday kompetensiyani rivojlantirishi belgilab olinadi.Ikkinchi bosqichda topshiriq mazmuni tanlanadi. O‘quv materiali o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, mavjud bilimlari va hayotiy tajribasiga muvofiq shakllantiriladi. Material sifatida matn, rasm, jadval, diagramma, hayotiy vaziyat yoki boshqa didaktik vositalardan foydalanish mumkin.Uchinchi bosqichda topshiriqni bajarish mexanizmi ishlab chiqiladi. O‘quvchining mustaqil, juftlikda yoki guruhda ishlashi, bajariladigan amallar ketma-ketligi va muammoni hal qilish usullari belgilanadi.To‘rtinchi bosqichda refleksiv faoliyat tashkil etiladi. Bunda o‘quvchi o‘z yechimini tushuntiradi, bajarilgan ishni tahlil qiladi, yo‘l qo‘yilgan xatolarni aniqlaydi va ularni tuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi.Beshinchi bosqichda natijalarni baholash amalga oshiriladi. Baholashda nafaqat to‘g‘ri javob, balki fikrlash jarayoni, mustaqillik darajasi, yechimning asoslanganligi va topshiriqni bajarishdagi faollik ham hisobga olinishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf darsliklarida interaktiv topshiriqlarni fanlar mazmuniga mos tarzda ishlab chiqish alohida metodik ahamiyatga ega.Ona tili fanida interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarning so‘z boyligini oshirish, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish va grammatik tushunchalarni ongli o‘zlashtirishga yo‘naltirilishi mumkin. Masalan, o‘quvchilarga bir nechta so‘z berilib, ular asosida turli mazmundagi gaplar tuzish, gaplarning ma’no farqlarini aniqlash va o‘z tanlovini izohlash taklif etiladi. Bunday topshiriqlarda o‘quvchi til birliklaridan foydalanish bilan birga, ularning kommunikativ imkoniyatlarini ham anglaydi.

O‘qish savodxonligi darslarida interaktiv topshiriqlar matnni tushunish, asosiy fikrni aniqlash, voqealar o‘rtasidagi sabab-oqibat munosabatlarini tahlil qilish va muallif g‘oyasiga munosabat bildirishga qaratilishi mumkin. Jumladan, hikoyadagi qahramon qarorini baholash, muqobil yakun yaratish yoki matn mazmuniga oid dalillarni tanlash kabi topshiriqlar o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun didaktik sharoit yaratadi.

Matematika fanida interaktiv topshiriqlar matematik tushunchalarning mohiyatini anglash, mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlash va masalalarni turli usullarda hal qilishga xizmat qiladi. Masalan, o‘quvchilarga bir masalaning ikki xil yechimi taqdim etilib, ularning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlash, qaysi yechim qulayroq ekanini asoslash topshirilishi mumkin. Mazkur faoliyat

matematik amallarni mexanik bajarishdan ularning mazmunini anglashga o‘tishga yordam beradi. Tabiiy fanlar yo‘nalishida esa kuzatish, tajriba o‘tkazish, taxmin qilish va olingan natijalarni izohlashga asoslangan topshiriqlar samarali didaktik imkoniyatlarga ega. Masalan, o‘simliklarning o‘sishiga yorug‘lik va suvning ta’sirini aniqlash uchun oddiy kuzatish rejasini tuzish, natijalarni jadvalga kiritish hamda xulosa chiqarish topshirilishi mumkin.Interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhim imkoniyatlarni yaratadi. Elektron darsliklar, interaktiv taqdimotlar, raqamli mashqlar va avtomatlashtirilgan qayta aloqa vositalari topshiriqlarning ko‘rgazmaliligini oshirish, individual o‘zlashtirish sur’atini hisobga olish va o‘quvchilar faoliyatini tezkor baholashga yordam berishi mumkin.

Biroq interaktivlikning mohiyatini faqat texnologik vositalardan foydalanish bilan chegaralash to‘g‘ri emas. Raqamli platformada bajariladigan oddiy test topshirig‘i har doim ham chuqur interaktiv o‘quv faoliyatini ta’minlamaydi. Aksincha, bosma darslikda berilgan muammoli savol yoki hamkorlikda bajariladigan tahliliy topshiriq o‘quvchining faol bilish jarayonini shakllantirishi mumkin.Shu sababli interaktiv topshiriqning metodik sifati avvalo uning mazmuni, o‘quvchidan talab qilinadigan aqliy faoliyat xarakteri va natijani tahlil qilish imkoniyatlari bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytish joizki, boshlang‘ich ta’lim darsliklarida interaktiv o‘quv topshiriqlarini loyihalash o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan muhim didaktik jarayondir.O‘tkazilgan nazariy-metodik tahlil interaktiv topshiriqlarni ishlab chiqishda o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, didaktik maqsadlarni aniq belgilash, topshiriqlarning muammoli va ko‘pvariantli xarakterini ta’minlash, shuningdek, refleksiv baholash mexanizmlarini qo‘llash zarurligini ko‘rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Выготский Л.С. Мышление и речь: психологические исследования. - Москва; Ленинград: Соцэкгиз, 1934. - 324 с.
2. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. - Москва: Знание, 1974. - 63 с.
3. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. - Москва: Академия, 2004. - 283 с.
4. Bruner J.S. The Process of Education. - Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960. - 97 p.